

Opiskelu muuttuu - entä opetusviestintä?

Tämän päivän koulumaailmassa keskeinen teema on muutos. Seuraava puheenvuoroni kohdistuu muutokseen ja opetustyön ytimeen: opetusviestinnän kehittämiseen. Tieto- ja viestintäteknologian nopea kehitys on johtanut tilanteeseen, jossa osa visionääreistä puhuu jo aivan uudeltaisesta oppimisen paradigmasta. Olipa sitten kyse oppimisen murroksesta tai ainoastaan teknologian kehittymisestä, näyttää opettamisen ja opetusmuotojen kehittäminen olevan ajankohtainen haaste opetustyön parissa työskenteleville. Miksi opetusviestintä on tämän päivän teknologisen determinismin ja itseohjautuvuusihanteiden ristiaallokossa yhä tärkeää?

Vaikka opetuksessa käytetään nykyisin apuna tietoverkkoja, mobiililaitteita ja videoneuvottelua, kyse on aina ihmisten välisestä viestinnästä: ei koneiden kommunikaatiosta. Sen vuoksi koulutusteknologian sovelluksien kehitystyön rinnalla on tarpeen kehittää myös opetusviestintää. Tämän puheenvuoron

tavoitteena onkin tuoda esille opetusviestinnän keskeinen asema yhtenä opetustyön kehittämisen osa-alueena.

Aika entinen ei koskaan enää palaa?

Mitä opetusviestintä on? Opetusviestintää on tutkittu runsaasti ja erityisesti opettajan ja opiskelijoiden väliseen viestintään on kiinnitetty paljon huomiota. Tarkastelun keskipisteessä ovat olleet opettajan ja opiskelijoiden viestintätaidot ja viestintätyyli. Opetustilanteiden viestinnän on havaittu olevan yhteydessä opiskelijoiden oppimistuloksiin. Opetusviestinnän tutkijat siis vahvistavat sen, minkä useimmat opettajat ja opiskelijat jo tietävätkin: viestintä on tärkeä osa opetustilannetta.

Yhteistoiminnallisuus on yksi tämän päivän muotikäsitteistä ja nykyisin opetusta kehitettäessä kiinnitetäänkin runsaasti huomiota myös opiskelijoiden keskinäisviestintään ja sen ohjaamiseen. On todettu, että opettajan viestintä heijastuu myös opiskelijoiden väliseen keskinäisviestintään. Opettaja saattaa siis omalla viestintäkäyttäytymisellään vaikuttaa myös opiskelijoiden keskinäisviestinnän laatuun.

Oppimisteoreettiset näkemykset heijastuvat laajemminkin opettamisen tavoitteisiin ja siihen toimintaan, jonka avulla tavoitteet pyritään saavuttamaan.

Opetusviestinnän tärkeimpänä funktiona on aiemmin pidetty informaation jakamista. Nykyiset oppimisteoriat kuitenkin korostavat tiedon konstruointia ja viestinnän vuorovaikutteisuutta informaation jakamisen sijaan. Näin ollen opetustilanteiden viestinnän vuorovaikutteisuus on noussut yhdeksi keskeiseksi opetusviestinnän elementiksi.

Ennen oli ennen ja nyt on nyt...

Informaation etsiminen, vastaanottaminen ja käsittely tapahtuu yhä useammin teknologian avulla. Yhä useampi opiskelija selailee verkkolehtiä, katselee videoneuvotteluluentoja ja kirjoittaa esseitä verkko-opiskeluympäristössä. Yhä suurempi osa opetusviestinnästä on nykyisin teknologiavälitteistä viestintää. Jotta

voisimme kehittää opetusta ja siihen käytettävää teknologiaa, meidän tulisi pohtia myös niitä viestinnällisiä prosesseja, joita viestintävälineiden kautta toteutetaan. Jotta voisimme ymmärtää viestintäteknologiaa, meidän pitäisi siis ymmärtää viestintää. Ei riitä, että oppilaitoksiin ostetaan toinen toistaan hienompia koulutusteknologian sovelluksia. Tämän lisäksi meidän tulisi miettiä niitä uudenlaisia viestinnän muotoja, joita teknologia tuo mukanaan.

Teknologiavälitteisen viestinnän erityispiirteet ja uudenlainen viestintäkulttuuri valtaa siis myös koulumaailman. Opetustyön ammattilaisten haasteena on muokata opetusviestintä teknologiaan sopivaksi. Radiopuhe ei kuullosta luontevalta kasvokkaistilanteessa eikä tietoverkkokeskustelu toimi puhelinkeskustelun tavoin: jokainen viestintäväline vaatii siis tyypilleen ominaista viestintää. Siksi luokahuoneopetuksen muokkaaminen vaikkapa verkko-opetuksiksi on myös viestinnällinen haaste.

Miten koulutusteknologian avulla toteutettu opetusviestintä poikkeaa kasvokkaisviestintään perustuvista opetustilanteista? Koulutusteknologiaa tutkittaessa on todettu, että teknologian käyttöönotto muuttaa henkilöiden välisiä viestintäsuhteita ja muodostaa uusia viestinnän muotoja. Tieto- ja viestintäteknologian mukanaan tuomat viestinnän erityispiirteet, kuten nonverbaalisen viestinnän niukkuus tai asynkronisuus, asettavat myös osaltaan uudenlaisia haasteita sekä opettajan ja opiskelijan väliselle viestinnälle että opetusmateriaalien suunnittelulle.

Koulutusteknologian avulla toteutetun opetusviestinnän kompastuskivinä pidetään usein nonverbaalisten vihjeiden, kuten eleiden ja ilmeiden niukkuutta, ajallista viivettä viestin lähettämisen ja vastaanottamisen välillä sekä toimintakulttuurin kehittymättömyyttä. Myös välittömän palautteen puuttuminen ja vaikeus mukauttaa omia viestejä muiden osallistujien viesteihin saattavat hankaloittaa viestien muotoilua ja tulkitsemista.

Opetustilanteissa informaation vastaanottaminen ja lisäinformaation kysyminen sujuvat yhä parhaiten lähikontaktissa, koska viestien tulkintaa helpottavien

nonverbaalisten viestien määrä on suurempi kuin teknologian avulla viestittäessä. Koulutusteknologian avulla toteutetun viestinnän toimintakulttuuri on vielä nuorta ja viestinnän säännöt ja normit varsin vakiintumattomia. Mikäli haluamme vaikuttaa toimintakulttuurin kehitykseen, tulee meidän kiinnittää nykyistä enemmän huomiota teknologian avulla toteutettuun opetusviestintään.

Muuttuuko ihminen - ja mihin suuntaan?

Onko opiskelija muuttunut opetuksen muuttumisen mukana? Tutkimusten mukaan ihmisten tiedon vastaanotto- ja käsittelykapasiteetti on säilynyt samana jo vuosikymmeniä. Aivofysiologia ja evoluutiobiologia eivät ole löytäneet merkkejä siitä, että opiskelijoiden aivot olisivat kehittyneet oppimiskäsityksien tai opetusmenetelmien muuttumisen mukana. Ihmiseen ei siis ole asennettu lisää työmuistia opetusmuotojen ja koulutusteknologian murroksen myötä. Ihmisten oppimiskyky ei ole kehittynyt, vaikka informaatiotulva on kasvanut kaiken aikaa.

Osaavatko opiskelijat opiskella ja viestiä uudenlaisen opiskelukulttuurin vaatimalla tavalla? Oppimaan oppiminen, itseohjautuvuus ja erilaiset opiskelun metataidot kuuluvat nykyisin jokaisen opetustyön asiantuntijan sanavarastoon. Opiskelun metataidot eivät kuitenkaan takaa informaation välittymistä tai vastaanottamista - lisäksi opiskelija tarvitsee viestintätaitoja. Viestintätaidot ovat taitoja, joiden merkitys on keskeinen kaikessa ihmisten välisessä kanssakäymisessä, siten myös opetuskontekstissa.

Opetustilanteessa tarvittavia viestintätaitoja on tutkittu lähinnä traditionaalisen luokkahuoneopetuksen yhteydessä. Tieto- ja viestintäteknologian käyttö opetuksessa asettaa kuitenkin uudenlaisia vaatimuksia myös opettajan ja opiskelijoiden viestintätaidoille. Koulutusteknologia ei siis vähennä opetustilanteessa tarvittavien viestintätaitojen merkitystä. Päinvastoin, koulutusteknologian avulla toteutettu opetusviestintä vaatii uudenlaisia viestintätaitoja niin opettajalta kuin opiskelijoiltakin. Se, mitkä taidot kussakin opetustilanteessa nousevat keskeiseen asemaan, riippuu toki opetustilanteiden viestinnällisten erityispiirteiden lisäksi opetustilanteiden erilaisista tavoitteista.

Esimerkiksi viestinnän tekstimuotoisuus tai nonverbaalisten vihjeiden niukkuus nostaa esiin erilaisia viestinnällisiä taitoalueita kuin niin sanottu perinteinen kasvokkaisviestintään pohjautuva opettaminen. Yleisesti ottaen teknologiavälitteisessä opetusviestinnässä keskeiseen asemaan nousee taito rakentaa oma sanoma loogisesti ja ymmärrettävästi. Toisaalta myös taito ilmaista tukea ja samanmielisyyttä muiden keskustelijoiden kanssa on tärkeää ja usein teknologiavälitteisessä viestinnässä vaativaakin. Tekstimuotoisessa opetusviestinnässä korostuvat erityisesti kohdentamisen ja havainnollistamisen taidot sekä taito välittää tunnetiloja verbaalisesti.

Nonverbaalisen viestinnän taidot eli eleiden, ilmeiden, liikkeiden ja äänen eri ominaisuuksien tarkoituksenmukainen käyttö on varsin tärkeä kasvokkaisviestinnän elementti. Nonverbaalinen viestintä säilyttää osittain merkityksensä myös teknologian avulla toteutetussa viestinnässä, vaikka teknologian kautta välittyvien viestien määrä onkin rajallinen. Se, miten sanotaan on vähintään yhtä tärkeää kuin se, mitä sanotaan: niin kasvokkaisviestinnässä kuin teknologian avulla toteutetussa viestinnässäkin.

Tietoteknisiltä taidoiltaan opiskelijat ovat usein opettajiaan pidemmällä. Toisaalta opettajalla on kuitenkin avaimet tietoyhteiskuntataitojen kehittymiseen. Opettaja on myös viestinnällinen esimerkki ja viestintäkulttuurin normittaja. Tieto- ja viestintäteknologian avulla toteutetussa opetuksessa opettajan rooli saattaa nosta hyvin keskeiseksi oppimistulosten kannalta. Kasvavassa informaatiovirrassa kahlaavat opiskelijat tarvitsevat luotsia, jonkinlaista apua kokonaisuuksien hahmottamiseen ja asioiden jäsentämiseen. Informaation kasvu ei tarkoita tiedon kasvua. Alustavat tulokset koulutusteknologian avulla toteutetusta opetuksesta viittaavatkin opetusviestinnän merkitykselliseen asemaan opiskelijoiden tukemisessa.

Opettajan työ koulutusteknologian avulla toteutetussa opetuksessa saattaa muodostua monella tapaa entistä haasteellisemmaksi ja vaativammaksi. Tämä johtuu osittain siitä, että perinteiset luokkaopetuksen toimintatavat eivät enää toimi ja uudet opetusviestinnän muodot eivät ole vielä vakiintuneita. Näin ollen opettajan

ja opiskelijoiden välinen viestintä nousee erityisen tärkeäksi monimuotoisten opetusmuotojen ja opetustyön kehittämisen näkökulmasta. Opettajan tulisi ilmeisesti olla varsinainen multiviestijä: opettajankokouksissa taitava neuvottelija, vanhempien kanssa keskustellessaan asiantunteva kasvatustieteen edustaja, luokkahuoneessa rautainen pedagogiikan ammattilainen ja lisäksi tietoverkoissa sekä terävä kommentaattori että tasavertainen tuutor.

Opetusviestinnän sudenkuopat ja ketunkolot?

Näennäisvuorovaikutus saattaa olla yksi opetusviestinnän kehitystyön kompastuskivistä. Monien nykyisin vallalla olevien oppimisenäkemyksen mukaan opetusviestinnän vuorovaikutteisuus on tärkeässä asemassa oppimisprosessissa. Vuorovaikutteisuuden merkitystä on perusteltu esimerkiksi sillä, että vuorovaikutteinen opetuskeskustelu tukee tiedon konstruointia ja edesauttaa asiasisältöjen ymmärtämistä. Aktiivisuus sinällään ei kuitenkaan ole oppimisen taakka. Vaikka keskustelu olisi kuinka vuorovaikutteista tahansa, se saattaa samalla olla sisällöltään epätarkoituksenmukaista. Pelkkä vuorovaikutteisuuden pyrkiminen ei riitä, sen lisäksi vuorovaikutuksella tulee olla tavoite ja sisältöjä.

Koulutusteknologian avulla toteutettujen opetustilanteiden viestintäkulttuurin suunnittelematon kehitys saattaa pahimmillaan johtaa siihen, että viestintä opetuskontekstissa on tavoitteetonta ja päämäärätöntä. Kuinka teknologiavälitteisen opetusviestinnän ympäristöjä ja toimintatapoja tulisi kehittää? Ei riitä, että "off-line"-aineisto kopioidaan kirjoista ja kasvokkaistilanteista virtuaalimaailmaan. Tarvitaan siis kokonaan uusia informaation esittämisen ja vuorovaikutuksen muotoja ja toimintatapoja. Keski-Pohjanmaan seudulla verkko-oppimisen tiimoilta on juuri nyt käynnissä lukuisia mielenkiintoisia hankkeita ja kehitysprojekteja. Chydenius-Instituutin Verkostoyliopisto-hanke on yksi esimerkki tieto- ja viestintäteknologian opetusikäytön kehittämiseen liittyvästä työstä.

Tekniikan kehittyminen ja sen mukanaan tuomat viestinnän uudet vaatimukset aiheuttavat usein melkoisia muospaineita opettajille. Opettajan rooli tulee varmasti muuttumaan, mutta jatkossakaan verkkosivujen muokkaamisen tai

kuvankäsittelyn taidot tuskin ovat niitä keskeisimpiä opettajan taitoja. Opettajan ydinosaaminen on parhaimmillaan pedagogista ja viestinnällistä osaamista. Opettaja ei ole ensisijaisesti www-viihdetaiteilija tai webbivirtuoosi ja siksi opettajan työn kehittämisessä huomiota tulisikin kiinnittää myös pedagogisiin ja viestinnällisiin taitoihin.

Kasvokkaisviestinnän merkitys opetustyössä on asia, jota varsinkin etäopetuksen kanssa työskennelleet ovat pohtineet jo pitkään. Tutkimustulosten mukaan kasvokkaistilanteiden käydessä harvinaisemmiksi niiden merkitys kasvaa. Haasteena on siten kehittää kasvokkaisviestintätilanteita siten, että opetusviestinnän tavoitteet saavutetaan mahdollisimman hyvin.

Viestintä ei toki ole kaikkien mahdollisten hankaluuksien syy tai seuraus. Parisuhde ei muutu paratiisiksi eikä työpaikka kehity ystävien yhteisöksi pelkästään viestintää kohentamalla. Samoin opetusviestinnän kehittäminen ei automaattisesti johda syvällisiin opetuskeskusteluihin ja oivaltaviin opiskelijoihin. Tärkeää olisi kuitenkin tiedostaa viestinnän keskeinen merkitys opetustilanteissa ja havaita se, että viestintä on yksi opetustyön kehittämisen osa-alue.

Paluu tulevaisuuteen? Opetusviestintä 2010?

Laajakaistayhteyksien ja mobiiliteknologian myötä myös opetuskäyttöön voidaan kehittää mitä mielikuvituksellisimpia teknisiä sovelluksia. Esimerkiksi mobiililaitteiden käyttö opetuksessa on herättänyt laajalti mielenkiintoa. Samalla tietoverkkoihin rakennetut pelit, simulaatiot ja elämykselliset opiskeluympäristöt kehittyvät kaiken aikaa. Lisäksi reaaliaikaisen ryhmäoppimisen muodot, joissa opiskelijat voivat viestijärjestelmien avulla opiskella yhdessä tietoverkoissa, kasvattavat suosiotaan.

Koulutusteknologia näyttää monipuolistuvan siten, että yhä useammat teknologian sovellukset alkavat muistuttaa kasvokkaisviestintää. Reaaliaikaisen kuvan ja äänen välittyminen, monikanavaisuus ja muut tekijät aiheuttavat sen, että teknologiavälitteisen opetusviestinnän muodot lähenevät kasvokkaisviestintää. Kasvokkaisviestinnän ja teknologiavälitteisen opetusviestinnän raja saattaa siis

tulevaisuudessa hämärtyä.

Teknologian taikomat uudet kanssakäymisen muodot vaativat teknisen osaamisen lisäksi myös melkoisen työkalupakillisen viestintätaitoja. Viestintätaitojen merkitys nykyisessä tietoyhteiskunnassamme on siten ilmeinen. Viestintätaidot ovat opettamisen ja opiskelun taitoja ja myös niiden harjoittelun tulisi olla suunnitelmallista ja tavoitetietoista.

Ovia Oppimiseen - Ovia Maailmaan -seminaari oli esimerkki siitä, että nykypäivänä opettamista pyritään kehittämään varsin aktiivisesti. Uudet opetussuunnitelmat ja tietostrategiat takaavat sen, että kehitystyö ei pääse unohtumaan tämän seminaarin jälkeenkään omissa oppilaitoksissanne. Opettamisen ja oppimisen keskeinen tekijä on kuitenkin yhä viestintä, ja siksi opetusviestintä on opetustyön kehittämisen keskeinen osa-alue. Siksi toivon tämän puheenvuoroni toimivan muistutuksena siitä, että viestinnällä on väliä. Viestinnällisiä hetkiä opetustyön kehittämisen parissa!

Lähdeviite: Lehto, Sari (2002) Opiskelu muuttuu - entä opetusviestintä? Kokkola : Jyväskylän yliopisto, Chydenius-Instituutti. ChyNetti nro 13. Saatavissa: <http://www.chydenius.fi/julkaisut/chynetti/artikkelit/chynetti13.html>.

Päivitetty 27.06.2002

